

Hoofdstuk II: Heide, moeras en toendra

Over het algemeen zijn heiden en toendra's arm aan voedsel en herbergen daardoor slechts weinig diersoorten. Waar wat laag geboomte of struikgewas groeit of een klein plasje ligt is de fauna direct veel rijker. De meeste vogels van deze gebieden broeden op de bodem. Vele soorten behoren tot de trekvogels, slechts enkele overwinteren hier.

De in Noorwegen levende inheemse reptielen worden alleen in dit hoofdstuk beschreven, hoewel enkele soorten ook in andere gebieden voorkomen.

De zoogdierenwereld

Het meest bekende Noorse dier is wel het rendier (N: rein), een vreemd uitzierend hert, dat onder het lopen een eigenaardig knappend en knerpend geluid maakt, dat niet op een tegen elkaar slaan van de eigenaardige platte en brede hoeven berust, maar op het „knikken” van de vinger- en teenkootjes. Rendieren kunnen tot twee meter lang en 150 kg zwaar worden. Beide geslachten — enig in de familie van de herten — dragen een onregelmatig, sterk vertakt gewei (N: gevir) met gedeeltelijk platte stangen, soms met veel, soms met zeer weinig einden. Rendieren worden bij de Lappen in Noord-Noorwegen als huisdier gehouden — om het vlees, huiden en zeer vette melk — en grootgebracht in semi-gevangenschap. In de regel zien deze gedomesticeerde exemplaren er wat kleur betreft enig-

Bij sterke sneeuwval krabben de rendieren de sneeuw weg, op zoek naar voedsel, zoals korstmossen en grassen.

Rendieren zijn trekkers van groot formaat. Een kudde trekt over de Dovre Fjell in Midden-Noorwegen, in de maand juni.

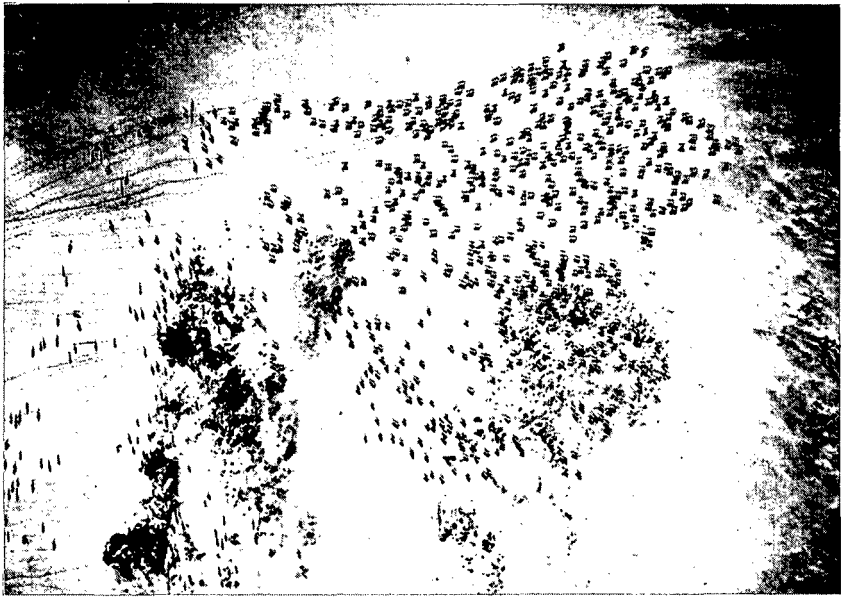
zins gevarieerder uit vergeleken bij de dieren, die in vrijheid en in grote kudden het gras en de korstmossen, waaronder het rendiermos, afgrazen in de toendra. Bij sterke sneeuwval krabben ze deze weg met de hoeven en de voorpoten.

Een verdere bijzonderheid van de rendieren is hun grote trektochten. De bronsttijd valt in de maanden september-oktober. Het ongevlekte rendierkalf (N: reinkalv) wordt na een draagtijd van acht maanden geworpen.

Onder zijn belagers rekent men de veelvraat (N: jerv of fjellfras), een roofdier (N: rovdyr) behorende tot de marterachtigen, waarvan hij de grootste vertegenwoordiger is. De veelvraat ziet er met zijn krachtige, gedrongen, nog geen meter lange lichaam, de stevige poten en de grote brede handen en voeten meer uit als een soort beer. Hij zwemt uitstekend en kan tevens goed klimmen en springen. Zijn pels bestaat uit lang, ruig, zwartbruin haar met een brede lichtgele band over het voorhoofd en brede gelige strepen over de flanken tot aan de wortels van de staart. De huisvesting is meestal een ondiep hol in een rotschelling, tussen dicht struikgewas of rotsblokken, die in Noorwegen talrijk te vinden zijn. Hier worden omstreeks januari 2-5 jongen geboren, zodat zij in de korte poolzomer kunnen opgroeien.

De muskusos (N: moskusokse) bewoonde eertijds Europa en is in Noorwegen weer in het wild ingevoerd en wel op de Dovre Fjell. Hoewel deze proefneming onder de deskundige leiding staat van het Noorse Poolinstituut, zal de toekomst moeten uitwijzen of dit experiment gelukken zal. In de bronsttijd in juli-september hebben de stieren een doordringende muskusachtige geur. De dracht duurt negen maanden en een koe krijgt meestal slechts om het andere jaar één kalf.

Van de kleine roofdieren is de poolvos (N: fjellrev of polarrev) zeer

Een wintertafereel; rendiertrek op de Hardanger-vidda.

(Luchtopname)

algemeen. Hij is met zijn bijna ongelooflijk weerstandsvermogen tegen de koude van zijn woongebied uitgerust en hij wordt in de meest onherbergzame gebieden aangetroffen.

Van de gewone vos (N: rev, raurev of rødrev) onderscheidt deze zich o.a. door een kortere snuit, kleinere afgeronde oorschelpen en de geheel behaarde voetzolen. De gestalte is ook duidelijk kleiner. Wisselt — zij het niet altijd — per seizoen van kleur. 's Winters is hij zuiver wit, 's zomers draagt hij gedurende korte of langere tijd een pels (N: pels), die donkergrijs tot grijsbruin is.

Vogelleven

Bij de 325 soorten vogels, die de Noorse avifauna rijk is, zijn er 217 soorten, waarvan het geregelde broeden met zekerheid is geconstateerd. Toch telt dit uitgestrekte land — lengte ongeveer 1750 km; grootste breedte 430 km — verhoudingsgewijs minder vogelsoorten dan het veel dichter bevolkte Nederland.

Een karakteristieke soort in Noorwegen is de kraanvogel (N: trane), die een enkele maal op doortrek naar zuidelijke streken, ons land als tussenstation gebruikt. Deze zeldzame vogelsoort is groter dan een ooievaar. De vlucht is langzaam, met gestrekte hals en poten, afgewisseld met glijvlucht. Tot de groep vogels, die hun voedsel voornamelijk uit de heidegebieden moeten betrekken, behoren de hoenderachtigen, waarvan er één soort van oorsprong niet inheems is, nl. de fazant (N: fasan). Fazanten zijn vaak bijzonder schuw en geven zich zo weinig mogelijk bloot. Het nest wordt met wat droge bladeren of gedroogd gras legklaar gemaakt in een toevallige kuil in de grond. Daarin deponeert dan het wijfje (N: hunn)

in de maanden maart tot in juli 10 tot 14 grote olijf- of koffiebruine eieren. De schaal is glad, zonder vlekken, maar soms met een ietwat blauwachtig waas omgeven. De broedduur is ongeveer 23-26 dagen.

Kenmerkend voor deze levensgemeenschap zijn verder moerasneeuwhoen (N: lirype), hazelhoen (N: jerpe) en korhoen (N: orrfugl). Korhoenders weten zich doorgaans goed verborgen te houden te midden van de vegetatie. Het licht roestbruin gekleurde wijfje valt ook niet op. Het mannetje (N: hann) valt daarentegen in het voorjaar sterk op. De kleur is dan prachtig zwart met een blauwe weerschijn. Over de vleugels loopt een witte dwarsband. Tegen de liervormige staart steken de witte onderstaartdekveren scherp af. Een talrijke en gevarieerde familie is die van de pleviervogels. Biotoop, gewoonlijk moerasland, hoewel sommige soorten de droge heide of enigszins bosachtig land prefereren. Snippen, waaronder watersnip (N: enkelbekkasin), poelsnip (N: dobbelbekkasin) en bokje (N: kvartbekkasin) zijn vrij algemeen. Ook verschillende strandloper-soorten — zoals Temminck's strandloper (N: temmincksnipe of lappløper) en breedbekstrandloper (N: fjellmyrløper) — ontbreken hier niet. Van de overige plevierachtige vogels noemen wij allereerst de goudplevier (N: heilo) — een in ons land zeer zeldzaam geworden verschijning —; verder staan op de lijst: regenwulp (N: småspove) en wulp (N: storspove). Tot de lijstachtigen, die mede het landschap verfraaien, behoort de zeldzame beflijster (N: ringtrost). Ook de velduil (N: jordugle), is in deze gebieden kind aan huis, evenals de nachtzwaluw (N: nattravn). Verder mogen hier niet onvermeld blijven: frater (N: bergirisk), glanskopmees (N: lauvmeis), witstuitbarmsijs (N: polarsisik), roodkeelpieper (N: lapppiplerke) en een meeuwesoort: de vorkstaartmeeuw (N: sabinemåke).

Reptielen niet talrijk

Noorwegen wordt bewoond door niet meer dan vijf soorten reptielen, die alle voornamelijk onder dit hoofdstuk thuishoren. Van de drie slangensoorten is de ringslang (N: buorm) het meest bekend. Het is een volkomen ongevaarlijk dier. De kleur is meestal blauwachtig met zwarte vlekjes. Bij voorkeur houden zij zich op in een natte omgeving. Naast het gewone voedsel, zoals padden en kikkers, bestaat het verdere menu uit kevers, naaktslakken en hagedissen. Een soortgenoot, de gladde slang (N: slett-snok), heeft bijna dezelfde leefwijze en houdt een winterslaap van oktober tot april. Als laatste slangesoort, de enige die gevaarlijk voor de mensen kan zijn — al is dit ook miniem — is de adder (N: hoggorm). Deze voornamelijk in Zuid-Noorwegen voorkomende slang is overwegend een nachtdier.

Er komt ook een tweetal hagedissensoorten voor en het is niet moeilijk ze van elkaar te onderscheiden. Met de pootloze hazelworm (N: stålorm) is dat al heel gemakkelijk; alleen kan er verwarring met de slangen optreden. Slangenvrees heeft trouwens al aan verscheidene hazelwormen of zogenaamde „blindwormen” — die als verdelgers van slakken, wormen en rupsen, goede diensten hadden kunnen bewijzen — het leven gekost. Ondanks hun slangachtige uiterlijk is de hazelworm, die ongeveer 50 cm lang kan worden, geen slang maar een hagedis. Ondanks de bijnaam „blindslang” of „blindworm” kan hij uitstekend zien. Het gezicht is bij dit dier zelfs het best ontwikkelde zintuig. Van half oktober af, wanneer

De toendra, een specifiek Noors landschapstype.

de hazelworm (N: stålorm) zich voor de winterslaap (N: dvale) in de aarde terugtrekt, tot aan de eerste warme voorjaarsdagen van begin april, heeft zij geen voedsel nodig. In de periode van half augustus tot begin september kruipen de dunne, witachtige jongen uit de eieren — het aantal kan variëren tussen 5 en 25 —, die in mei gelegd zijn. Zodra zij de dunne eierschaal verlaten hebben, zijn de jonge 8 tot 9 cm lange hazelwormen zeer levendig.

Tot de hagedissen van het normale type behoort de kleine hagedis (N: firfisle), ook wel eens levendbarende hagedis genoemd. Deze laatste 12 tot 18 cm lange soort heeft minder behoefte aan zonnewarmte dan de andere reptielen. In koudere gebieden houdt hij dikwijls een winterslaap van wel negen maanden. De bijzondere voortplanting — de naam zegt het reeds: levendbarende — is waarschijnlijk mede één van de oorzaken waardoor hij het in zulke koude streken kan uithouden. De eieren worden niet in de koude grond gelegd, maar blijven in het moederlichaam. De drie tot tien zwartbruine, geelwit gevlekte jongen worden in de loop van de zomer — half juli tot half augustus — geboren.

*„Natura” zonder illustratie,
was zeker spoedig uit uw gratie.
’t van Burkomfonds zal graag cliché’s verstrekken,
als gij maar ’t kapitaal wilt spekken!*
Voor giften en contributies: giro 575500
van Burkomfonds, Nic. Maesstraat 122, Amsterdam-Z.
